

I. KAPTUR PO ŚMIERCI ŚWIĘTEJ PAMIĘCI KRÓLA ZYGMUNTA AUGUSTA, W KRAKOWIE NA ZAMKU UCHWALONY^a [19 LIPCA 1572 R.]

Gdy już za tem przypadkiem śmierci Pana a Króla Naszego prawa wszystkie^b ustały a ku żadnej pociesze dobrym a spokojnym ludziom być nie mogą, dla czego telko są i bywają postanawiane, abowiem źli a wszeteczni ludzie, gdy nad sobą karania nie baczą, swego swowolenistwa^c używać się ważą, przeto my, tak duchowni iako i świeccy, widząc przodków naszych to postanowienie, ktorem takich złych a swowolnych rzeczy bronili, i obmyślając potomstwo swe i zdrowie Rzeczypospolitej po sobie nas do tegoż swego postanowienia podczywosciami^d a wiarą naszą obowiązali^e, abyśmy przeciw takiem wszyscy się ku ich wiecznej skazie podnieśli^f a ruszyli, którzyby nieposłuszeństwo przeciw prawu ziemskiemu wszczynali albo wojny iakie podnosili nam albo Królestwu temu, a na prawie ziemskim spólnem przestawać a niem się kontentować nie chcieli, iako o tym wszystkim szeroko ten przywilej, który między sobą w Nowym Mieście Korczynie uczynili a postanowili roku 1438¹, obmawia, który dla lepszej wszystkich ludzi wiadomości i w statut pod druk włożony² nam przez ręce podali, aby wszyscy, którzy się i za podczywe^g ich potomki mieć i rozumieć chcą, mając o tym łączną i pewną wiadomość, onych w tym dla dobrego a spokojnego zadzierżenia Rzeczypospolitej naśladowali, a takąż spokojną Rzeczypospolitą potomstwu też swemu przez ręce podali. A tak my, przyznawając się radzi do tego, żeśmy są własni potomkowie onych dawnych^h a cnotliwych przodków naszych, toż postanowienie przed się pod tym terażniejszym czasem bierzemy i obiecujemy i przyrzekamy cnotliwymi słowy, iako uczciwi potomkowie sławnych a uczciwych przodków naszych, przeciwko takiem powstać, którzyby swowoleństwa, gwałty, najazdy, łupiestwo tak majątności duchownych i świeckich osob i kościołów, albo iakieśkolwiek ine swowolności czynić się ważyli, zapomniawszy cnoty a powinowactwa tego swego, któregoⁱ nań, kto się iedno za potomka tej zacnej Korony i przodków tych, którzy to nań włożyli, znać chce, iest włożono, a ku takiego każdego szkodzie a zniszczeniu, tak na ciele iako na majątności^k się ruszyć^k, tak wszyscy spolem, iako też i iedną iakąkolwiek część, do którychby iedno tylko pirwej wiadomość o takim swowoleństwie przysła, gdyż do wszystkich po tak szerokiej Koronie razem przydz^l nie może. Co wszystko obiecujemy pod wiarą i podczywosciami^m naszą, bez fałszu i zdrady skutkiem wypełnić, a żadnemu takiemu ani radą, ani żadną przychylnością życzliwymi się okazować, pod wiarą i podczywosciami^m naszą nie chcemy, by też krwią i iakimkolwiek powinowactwem nam złączeni byli, ani żadnego takiego i słowa nikomu żadnego mowie nie będziemy, ale każdego takiego karać chcemy i obiecujemy. Spisaliśmy to i sprzyrzekliśmy

^a Tytuł zaczerpnięty jest z UL, t. II, s. 839, tekst natomiast oparty jest na poprawniejszym wydawnictwie St. Kutrzeby (*Akta sejmikowe*, s. 2-3). Uwzględnione jednak zostały ważniejsze odmianki, występujące w VL.

^b UL: wszystkie. ^c UL: swowoleństwa. ^d UL: poczcziwosciami. ^e UL: obowiązali. ^f U St. Kutrzeby: się podnieśli.

^g VL: poczcziwe. ^h Tak w VL; u St. Kutrzeby: sławnych. ⁱ UL: które. ^j VL: nam. ^{k-k} UL: ruszyć się. ^l VL: przyść.

^m UL: poczcziwosciami.

¹ Mowa tu o konfederacji zawiązanej 25 IUI438 r. w Nowym Mieście Korczynie. Tekst, na który się powołano, brzmiał: „...Quod quicunque exstans indigena Regni Poloniae habens in ipso Regno Poloniae bona, vellet aliquas inobedientias contra ius terrestre commune, aut etiam guerras nobis et eidem Regno Poloniae damnosas alicui movere sine licentia Domini nostri Regis gratiosissimi et consilii sui et in iure terrestri communi nollet contentari aut etiam haereticos errores facere vel promovere vellet, contra talem seu tales cuiuscunque status, gradus, conditionis et praeeminentiae fuerint sive spirituales sive saeculares et in eorum destructionem consurgere volumus et promittimus sub fide et honore nostris absque dolo et fraude, nec ipsis auxilio consilio vel favore patrocinari volumus sub fide et honore nostris etiam si sanguine, affinitate et quacunque propinquitate forent nobis aut alicui nostrum coniuncti, nec pro eis loqui volumus aliquod verbum, sed eos et eorum talem quemlibet punire volumus et promittimus” (VL, t. I, s. 140-141).

² Zacytowany tu został tekst ze Statutu Łaskiego (Commune incliti Regni Poloniae Privilegium...), k. 76-76v.

się na to przykładem przodków a ojców swych cnotliwych, iako synowie a potomstwo cnotliwe, w sobotę po Świętych Rozesłańcach [19 VII], w Krakowie lata 1572. Do czego i pieczęci swe sąśmy przycisnęli. ⁿ„Za rozkazaniem Ich Mościów Panów Rad Koronnych, na ten czas w Krakowie będących”.

II. CONFOEDERATIO GENERALIS VARSAVIENSIS [28 STYCZNIA 1573 R.]

My rady koronne duchowne i świeckie i rycerstwo wszystko i stany insze iednej a nierozdzielnej Rzeczypospolitej z Wielkiej i Małej Polski, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Kijowa, Wołynia, Podlasza, z Ziemie Ruskiej, Pruskiej, Pomorskiej, Żmudzkiej, Inflantckiej, i miasta koronne.

1. Oznajmujemy wszystkim wobec komu należy, **ad perpetuam rei memoriam**, iż pod tym niebezpiecznym czasem, bez Króla, pana zwierzchnego mieszkając, staraliśmy się wszyscy o to pilnie na zjeździe warszawskim, iakobyśmy przykładem przodków swych, sami między sobą pokój, sprawiedliwość, porządek i obronę Rzeczypospolitej zatrzymać i zachować mogli. Przetoż statecznym iednostajnym zezwoleniem i świętym przyrzeczeniem, sobie to wszyscy spoinie, imieniem wszytkiej Rzeczypospolitej obiecujemy i obwiązujemy się, pod wiarą, poczciwością i sumnieniem naszym:

2. Naprzód, żadnego rozerwania między sobą nie czynić ani dismembracyi żadnej dopuścić, iako w jednej nierozdzielnej Rzeczypospolitej ani iedna część bez drugiej pana sobie obierać ani **factione privata** z inszymi narabiać, ale podczas miejsca i czasu tu naznaczonego ziechać się do gromady koronnej i spoinie a spokojnie ten akt electionis podług wolej Bożej do skutku słusznego przywieść. A inaczej na żadnego pana nie pozwalać, iedno z takową pewną a mianowitą umową, iż nam pierwiej prawa wszytkie, przywileje i wolności nasze, które są i które mu podamy **post electionem**, poprzysiąc ma. A mianowicie to poprzysiąc, pokój pospolity między rozerwaniami i różnemi ludźmi w wierze i nabożeństwie zachowywać i nas za granicę koronną nigdy nie ciągnąć żadnym obyczajem ani prośbą królewską swą, ani **solutione quinque marcarum super hastam**, ani ruszenia pospolitego bez uchwały sejmowej czynić.

3. Przetoż powstać przeciwko każdemu takiemu obiecujemy, ktoby abo miejsca i czasy inne do elekcyi sobie obierał i składał, abo tumultować na elekcyi chciał, abo lud służebny **privatim** przyjmował, abo elekcyi onej zgodnie od wszytkich **conclusae** sprzeciwiać się śmiał. A iż Rzeczypospolitej naszej iest **dissidium** niemałe **in causa Religionis Christianae**, zabiegając temu, aby się z tej przyczyny między ludźmi sedycja iaka szkodliwa nie wszczęła, którą po inszych królestwach iaśnie widzimy, obiecujemy to sobie spoinie **pro nobis et successoribus nostris, in perpetuum, sub vinculo iuramenti, fide, honore et conscientiis nostris**, iż którzy iesteśmy **dissidentes de religione** pokój między sobą zachować, a dla różnej wiary i odmiany w kościelech krwie nie przelewać ani się penować **confiscatione bonorum**, poczciwością, **carceribus et exilia** i zwierzchności żadnej ani urzędowi do takowego progressu żadnym sposobem nie pomagać. I owszem, gdzieby ią kto przelewać chciał, ex ista causa zastawiać się o to wszyscy będziemy powinni, choćby też za pretextem dekretu abo za postępkiem iakim sądowym kto to czynić chciał.

4. Wszakże przez tę konfederacyją naszą zwierzchności żadnej nad poddanymi ich, tak panów duchownych iako i świeckich, nie derogujemy i posłuszeństwa żadnego poddanych przeciwko panom ich nie psujemy. I owszem, ieśliby takowa licencyją gdzie była **sub praetextu religionis**, tedy iako zawsze było, będzie wolno i teraz każdemu panu poddanego swego nieposłusznego tam **in spiritualibus quam in saecularibus**, podług rozumienia swego skarać. Aby wszytkie **beneficia iuris patronatus regii, praelaturarum ecclesiasticarum**, iako arcybiskupstw, biskupstw i inszych wszelakich beneficji były dawane nie inszym, iedno Rzymskiego Kościoła klerykom, **indigenis Polonis, iuxta statutum**. A beneficja kościołów greckich ludziom teźe greckiej wiary dawane być mają.

ⁿ⁻ⁿ Ostatnie zdanie, figurujące w VL, St. Kutrzeba opuścił.